

Bárány Zoltán

Az ifjúsági belmisszió és a Soli Deo Gloria¹

„Sok szó esik a belmisszióról, melynek első feladata bizonyosan a magukra hagyott, s elhanyagolt gyermekekről gondoskodás.”²

Az ifjúsági belmisszió és általában a Magyarországon végzett vallásos egyesületi munka története nagyon szerteágazó, sok-sok szervezetről, intézményről és megannyi odaadó, önmaga életét háttérbe szorító áldozatos szolgálattevőről lehetne írni. A belmissziói egyesületek, vagyis az egyház mellett párhuzamosan létrejövő hitbuzgalmi, szeretetszolgálati és egyháztársadalmi szervezetek sokféleségét Forgács Gyula³ református lelkipásztor a következő megállapítással írta le: „Amikor beköszönt a tavasz, csak az első napokban könnyű megfigyelés tárgyává tenni és észrevenni az első virágok nyílását. De amikor a napnak melege megmozdít minden életerőt, amikor új életre kél minden, szinte lehetetlen bizonyos rendszerbe szedni a megéledés jeleit és eredményeit.”⁴ A fent említett „kategóriák” csupán hangsúlyokat jelölnek, egyébként a legtöbb egyesület vegyesen határozta meg a saját maga célkitűzését, és nem ritka, hogy valamely szervezetben evangelizáció mellett politizálnak, vagy a szeretetszolgálat mellett kegyességi irodalmat terjesztenek (esetleg mind a négy példa megjelenik).

---

¹ A tanulmány angol verziója: BÁRÁNY, Zoltán: The Youth Inner Mission and the Soli Deo Gloria, in: *Studia Universitatis Babeş-Bolyai Theologia Reformata Transylvanica* 69(Supplement 1/2024), 32–50.

² GÉRA Eleonóra Erzsébet: Az Országos Protestáns Árvagyület és árvaháza, in: KÓSA László (szerk.): *Reformátusok Budapesten*, 2. köt., Budapest, Argumentum – ELTE BTK Művelődéstörténeti Tanszék, 2006, 917–941, 917; Mindkét hitvallású evangélikus árvákat segélyező egyesület, in: *Protestáns Egyházi és Iskolai Lap* 2(1859/24), 1859. jún. 14., 643–644.

³ Forgács Gyula (1879–1941): Péceli és sárospataki református lelkipásztor, a Péceli Kör vezető egyénisége, a hazai belmisszió második nemzedékének egyik legjelentősebb képviselője.

⁴ FORGÁCS Gyula: *A belmisszió és a cura pastoralis kézikönyve*, Pápa, Magyar Református Egyház, 1925, 251.

Az ifjúsági belmisszió megszervezése és sematikus ábrázolása helyett a tanulmányomban elsősorban a belmisszió, és konkrétan a gyermekek és az ifjúság között végzett evangelizálás előzményeit és első mozzanatait kívánom bemutatni a 19. század derekától, majd a magyar református egyház legjelentősebb diákegyesületének, a Soli Deo Gloria Református Diákmozgalom hitéleti és társadalmi szerepéről írok egészen az 1949-es feloszlataáig.

Előzmények

A belmisszió belső motivációinak megértéséhez az általunk vizsgált korban egy – a belmisszió élharcosai által is felvállalt – közvélekedést kell először is megvizsgálni, miszerint a magyar protestantizmus a 19. század végén közjogi és anyagi viszonylatban is a megszilárdulás küzdelmével volt elfoglalva,⁵ hiszen évszázadokig kiszolgáltatott volt az ellenreformációnak és a Habsburg császári önkénynek. Az 1867-es kiegyezés után a megszilárdulás harca folytatódott, de eközben egyfajta lelki meggyengülés, elszíntelenedés és kapcsolatvesztés következett be – a korszak kritikus nézőpontja szerint.⁶ Noha ez a tény nem a kizárólagos oka, de talán hozzájárult a lelki elégedetlenséghez – nota bene: a korszak egyházvezetésének elévülhetetlen érdemei mellett.⁷ Azok a lelképásztorok, akik kiábrándultak, és a korszak egyik legmeghatározóbb teológiját, vagyis a német (liberális-rationális) teológiai irányt „tudományos koturnusnak”, szó szerinti tragédiának tekintették, belmisszionáriusként új utakat és módszereket kerestek az „egyszerű evangélium” hirdetésére.⁸

⁵ Ravasz László (1883–1975) református püspök megfogalmazása szerint a két világháború között ez a folyamat felerősödött, mivel a római katolikus politikai kurzus ellenében egy „másodlagos államegyházi státusz”, és az ezzel járó társadalmi-politikai súly emelése volt az egyik célkitűzése az egyházi közvéleménynek.

⁶ „Protestáns egyházak, míg létük küzdelmes biztosításán, majd anyagi és szervezeti megerősödésükön fáradoztak, szinte észrevétlenül elveszítették benső, lelki kapcsolatukat a művelt magyar középosztállyal.” – Révész Imre: *Egyháztörténelem*, Budapest, Budapesti Református Teológiai Akadémia, 1992, 69.

⁷ Csak címszavakban kell utalnunk az első pesti teológusképző intézményre (1855), a pátenstarca (1859–1860), illetve az alkotmányozó zsinat (1881) életre hívására. Nem mehetünk el a tény mellett sem, hogy az első protestáns árvahozthon ügyét az a Ballagi Mór (1815–1891, pesti teológiai tanár) karolta fel, aki elutasította a szupranaturális dogmákat (például Jézus Krisztus testi feltámadása), illetve oroszlánrészre volt abban, hogy a korszakban meginduló Pesti Teológiai Akadémia a liberális teológia fellegvára legyen. A belmisszió egyik ékköve volt az árvagondozás, de különös módon a liberális-rationalista teológia éppen ellentétes volt a belmisszió hitbuzgalmi kegyességével. (Lásd lentebb.)

⁸ FORGÁCS: i. m., 211.

Emiatt szerintük a nyugati pietizmusból eredeztethető, a külmisszió párhuzamos területeként jelentkező belmisszió volt hivatott hazánkban is a vallásos buzgalom megfakulása után a lelki életet fellendíteni, ám ezen túl számos társadalmi problémára is reagálva igyekezett olykor szerény, máskor egészen szépen virágzó és kibontakozó módon a szolgálatát végezni. Forgács Gyula úgy érvel, hogy három oka van a belmisszió létjogosultságának:⁹ 1. A magyar református egyház missziója nemcsak kifelé irányul, „misszió” fogalmon nem csupán a pogány népek megtérítését, illetve a külhoni magyarság lelkigondozását érti,¹⁰ hanem feladatának tekintti az egyházon belüli névleges keresztyének és hitehagyottak evangelizálását is. 2. Nemcsak lelki, hanem testi bajok is vannak, amit a keresztyéni *diakónia* hivatott orvosolni, hiszen „e szolgálat nélkül az angyali beszéd is zengő érc és pengő cimbalom”.¹¹ 3. Az egyház a társadalomban él, és nem zárkózhat el, függetlenedhet tőle, így a belmisszió közvetítő szerepet tölthet be a „templom és a hétköznapi élet között”. Forgács mindemelett azt is kiemeli, hogy a református egyház számára egyedül a wicherni értelemben elfogadható a belmisszió, vagyis: a belmisszió abban látja a küldetését, hogy önmagát végül fölőlegessé tegye, és az egyház elérje a végcélját: az egész társadalom krisztianizálását.¹²

Ebben a meghatározásban kívánták az egyház, azon belül is a belmisszió és egyesületek ügyét vállukon cipelő személyek lelki-fizikai értelemben felkarolni az összezavarodott, csalódott vagy éppen nemzeti gyászukban kiábrándult embereket, és megoldást adni a számukra. Ravasz László püspök a legitimáció kapcsán még egy fontos tételt fogalmazott meg, miszerint „vannak olyan munkák, amelyeket az egyház maga nem tud [úgy] elvégezni, mint ahogyan az egyesületek elvégzik”. Ezen tömören azt értette, hogy az egyháznak „nem kereső munkát kell végeznie, hanem teljes bizonyossággal és teljes tekintéllyel az örök igazságot kell képviselnie”. A kereső munka, vagyis a közgondolkodás formálása, a világnézetek revíziója és azok megvitatásának fóruma, tehát a két világháború közötti ember mindennapi életkérdéseinek a dolga az egyesületekre van bízva. Ebben a szimbiózisban létezett

⁹ A belmisszió nemcsak kezdetben, de egész működése alatt támadások kereszttüzében állt. Amellett, hogy a történelmi egyházakon lévő káros szipolyt láttak benne, volt olyan vélemény, miszerint a belmisszió fölőleges, mivel a társadalom jelentős része tradicionálisan abban a korban még mindig kötődött az egyházhoz.

¹⁰ Ugyanis a századfordulón a köztudatban elsősorban ez a meghatározás élt „misszió” fogalom alatt.

¹¹ Uo., 38. – 1Kor 13,1.

¹² Uo., 34–40.

az először a külföldről, konkrétan a skót misszió kovászaként életre kelő, majd több, félreértett és támadott személy (például id. dr. Szabó Aladár¹³) munkájából kibontakozó, végül a közegyház által is ratifikált belmisszió.

Az új kezdeményezésekre nagy szükség volt, hiszen a városiasodás átalakította az egész társadalmat. Nem véletlen, hogy néhány vidéki református egyesülettől eltekintve, működésük és központjuk a városokhoz, elsősorban a fővároshoz köthetők.¹⁴ A 19. század folyamán a hagyományos társadalmi szerkezet elkezdett felbomlani, a korszak kitermelte a modernizáció veszteségeit, vagyis a leszakadó társadalmi rétegeket, a szülőktől és a családtól távol nevelkedő ifjakat és leányokat, illetve a vallásukban megkopott, a vidéki egyházi közösségtől elszakadó embereket. A legnagyobb problémát így foglalták össze: „A pokoli erők letépi a szíveket istenfélő szülők kebléről, s elszakítják a lelkeket a keresztyén egyházaktól, ha nem is mint szervezettől, de mint lelki közösségtől minden bizonnyal”.¹⁵ A lelki közösséget pótlandó ébredt a vágy, hogy az erkölcsi züllés és az ezzel járó anyagi hanyatlás megelőzése érdekében már gyermekkorban meg kell szólítani elsősorban azokat, akiknek nem adatott meg a szilárd családi háttér, illetve a szoros hitbeli kötődés.

Az árvagondozás

Theodor Biberauer¹⁶ mérnök, illetve Bauhofer György¹⁷ és Székács József¹⁸ evangélikus lelkészek nevéhez köthető a közös protestáns szervezésű Evangéliumi Árvaápoló Egylet megalakítása 1859-ben.¹⁹ A protestáns árvamisszió

¹³ Id. dr. Szabó Aladár (1860–1944): Református lelképásztor és a Budapesti Református Teológiai Akadémia rendes tanára. Több belmissziói szervezet elindítása és alapítása kötődik a nevéhez (vasárnapi iskola, KIE, Lorántffy Zsuzsanna Egylet, Bethánia).

¹⁴ Kósa László: Az egyesületek a budapesti reformátusság életében, in: Kósa László (szerk.): *Reformátusok Budapesten*, 2. köt., Budapest, Argumentum – ELTE BTK Művelődéstörténeti Tanszék, 2006, 1096.

¹⁵ FORGÁCS: i. m., 330.

¹⁶ Theodor Biberauer (1829–1913) vasúti mérnök. Részt vett a pesti németajkú gyülekezet és a Bethesda kórház alapításában.

¹⁷ Bauhofer György (1806–1864) evangélikus lelkész, újságíró.

¹⁸ Székács József (1809–1876) evangélikus lelkész, író, akadémikus, a Bányai Evangélikus Egyházkerület püspöke.

¹⁹ Megjegyzendő, hogy e nemes célkitűzésű egyesület éppen abban az évben kezdte meg munkáját, amikor a magyarországi protestáns egyházakat a legsúlyosabb méreteken fenyegette a Habsburg császári önkény, amely ténylegesen fel akarta számolni a református és evangélikus egyházak autonómiáját a protestáns pápens rendelkezéseivel.

ügyét a sajtóban elsősorban a Protestáns Egyházi és Iskolai Lap hasábjain hirdették meg, és adakozásra, tagsági csatlakozásra hívták a protestáns szellemi elitet. Ebben a cikkben a következő bibliai megalapozással tárja fel vízióját az Egylet vezetősége. Jézus mondja: „Ha valaki egy ilyen gyermeknek gondját felveszi az én nevemben, nékem veszi fel gondomat” (Mt 18,5). A Zsoltárok könyvéből idézték a következő intést: „Tegyetek ítéletet a szegénynek és az árvának: a nyomorultat és a szegényt igazítsátok meg. A szegényt és a szűkölködőt mentsétek meg, és a gonoszoknak kezökből szabadítsátok meg.” (Zsolt 82,3–4) Illetve Jakab apostol szerint a keresztyén ember őszinte felajánlása: „A tiszta és Isten előtt és az Atya előtt szeplő nélkül való isteni szolgálat ebben áll: meglátogatni az árvákat és özvegyeket az ő nyomorúságokban, és szeplő nélkül megtartani magát e világtól” (Jak 1,27). E három Szentírásbeli szakasz bátorításával tárták a nagyközönség elé az Árvaegylet célkitűzéseit, amely nem csupán gondozó, hanem tanítói szándékú is volt, hiszen „ars poeticájában” úgy fogalmaz az egylet, hogy nem bölcsödét vagy hétköznapi árvaházat szeretnének létrehozni, hanem tisztán protestáns szellemiségű nevelést nyújtó, a későbbiekben megfelelő életpályát biztosító intézetet.²⁰ Már a kezdetkor elismerték, hogy egy ilyen jellegű intézet önerőből való fenntartása, önálló bentlakásos otthonának működtetése nagy anyagi áldozatokkal jár, ám az Árvaegylet megalakulása után Török Pál²¹ a következő isteni ígérettel zárta az egylet alapszabályának bemutatását: „Hagyd el árváidat, és én eltartom azokat” (Jer 49,11). Az Árvaegylet vezetősége az alapítás után közvetlenül azt a rövidtávú célt tűzte ki maga elé, hogy az árvaház létesítéséig azzal segítik a 12 évnél fiatalabb árvákat, félárvákat és annyira elhanyagolt gyermekeket, akik lényegében árváknak tekinthetők, hogy a gyermekek elhelyezését „keresztyén jellemű” családoknál oldják meg, és ezen családok felvigyázását a tagokra bízzák.²² Az árvaotthon ügye azonban olyan gyors ütemben haladt, hogy egy év múlva, 1860-ban megnyílt az első árvaház hét gyermekkel, majd az év végére tíz, a következő évben már 15 lakója volt az otthonnak.

Rövidesen Ballagi Mór lett az egyik legfőbb hangadója, patrónusa, illetve elnöke is az egyletnek, és az általa szerkesztett Protestáns Egyházi

²⁰ GÉRA: i. m., 917.

²¹ Török Pál (1808–1883) pesti református lelkipásztor, későbbi dunamelléki püspök.

²² E családok közül is nagy hálával emlékeznek meg a Fleischer házaspárról, „kik mintha a jó isten őket épen csak azon célra teremtette volna, a kezök alá adott árvákat igazi szülői bölcs tapintattal gondozták”. – BALLAGI MÓR: Az ágostai és helvét hitvallású országos árvaegylet története, in: *Protestáns Egyházi és Iskolai Lap* 12(1869/50), 1869. dec. 12., 1571–1582, 1574.

és Iskolai Lapban hívott fel rendszeresen további adakozásra és csatlakozásra. Az Árvaegylet tizedik évfordulóján írt összefoglalásában a következő lírikus megállapítással fejezte ki az árvamisszió jelentőségét:

Ami fájó keservet ismer az emberi kebel, azt mind e szócska foglalja magában: árva! A legdurvább szívben is megrezdül a részvét húrja, midőn e szót hallja, mely annyi dúló kínnak tolmácsolója. Avagy kinek szíve nem esett meg egyszer-másszor, azon szerencsétlenek láttára, kik kicsiny korukban elhagyott gyámoltalanságra jutván, szaporítják utcainkon azok számát, kik midőn megszűnnek a társadalom terhe lenni, annak ostorává lesznek, s addig folytatják ingyenélő létüket, míg csak balságos véletlen által gonosztevőkké nem válnak.²³

Ezek szerint nem csupán érzelmi oldala volt az árvamisszió támogatásának, hanem társadalmi hordereje is. Idejekorán kell gondoskodnia a módosabbaknak az árvákról, mert az végül a társadalom biztonságát is elősegíti, ha a vagyonosabbak a saját javaikat „háborítatlanul élvezni tudják”. Bírálja azokat, akik az önzésük miatt rövidlátók, és nem ismerik fel azt, hogy végeredményben a felsőosztály elemi érdeke az árvák züllésének megakadályozása.

Az Árvaegylet ugyanakkor nem kizárólag emez önös számításból vagy „hosszútávú befektetésből” határozta meg küldetését, hanem ténylegesen nagy hangsúlyt fektetett az árvagyermek érzelmi támogatására, illetve lelki békességük megteremtésére. Erre szép példa az egyik karácsonyi ünnepegről szóló híradás, melyről úgy emlékeznek meg, mint a „magasztos cél” eszközéről, amely hirdeti, hogy az árvákért is megjelent az Üdvözítő:

Az árvagyermek soha rideg elhagyatottságát keservesebben nem érzi, mint midőn maga körül mindenütt családi örömet látván, egyedül neki nincs min örülnie, nincs egy meleg kebel, melyre simuljon, nincs egy szerető kar, mely magához ölelje, és fájón tolul föl ajkaira a kérdés: hol az én tűzhelyem, hol az én családom? Elfelejtetni a közörm közepett e keservét, és éreztetni vele az istenáldást, mely az üdvözítő megjelenése által minden megterheltekre, de különösen az árvákra árasztatott, kiket a nagy emberiségi család különösen kegyelt tagjaivá

---

²³ BALLAGI: i. m., 1571.

tett: ez a magasztos cél, melyet az egyesület vezetői e gyönyörű innepély rendezése által elérni töreksenek.²⁴

Az árvaotthon kezdeti története során több vezetőváltást élt meg, rövidesen válságos időszakba került. Tizenöt évbe tellett, míg egy olyan igazgató (vagy árvaanya) került az otthon élére, aki odaadásával, karizmájával és kitartásával merőben meghatározta az árvaegylet későbbi sikerét. Brocskó Lajos²⁵ közel 60 évig szolgált az intézményben, ebből több mint 50 éven át igazgatta az árvaotthont, és körülbelül 2000 árva nevelkedett a keze alatt.²⁶ A „magyar Pestalozzi”-ként is aposztrofált pedagógus rangos állami és királyi elismerésekben részesült, növendékei tiszteletére megalapították a Brocskó Lajos Árvaszövetséget, amely karácsonyi ajándéokra, kilépő neveltek adományára és uzsonnára szervezett gyűjtéseket. Brocskó történetének egyik sokatmondó színfoltja, hogy az agg árvaanya hosszú szolgálata után végül átadta az igazgatóságot, és bár sosem betegeskedett, kiköltözése és nyugdíjba vonulása után egy nappal elhunyt.

A második világháború alatt a svéd nagykövetség táblája oltalmazta a házat, ám az orosz front átvonulása és a katonák beköltözése lakhatatlanná tette az épületet, ugyanis még az ablakkereteket is elvitték a házból. Az árvaházi iskolában a tanítás lassanként újrakezdődött 1945 márciusában, ám a kommunista hatalomátvétel után 1948-ban először államosították, majd két hónap múlva egy határozat véglegesen megszüntette az oktatást. Az árvaházi nevelőket budapesti intézményekbe osztották be óraadónak, az igazgató is oktatási munkát vállalt egy leánygimnáziumban. 1949-ben a politikai rendőrség beidézte a vezetőséget, és részletes kimutatásokat kért az egyesület vagyoni helyzetéről, és egyben utasította őket az Árvaegylet „önkéntes”

²⁴ BALLAGI: i. m., 1576. A célokkal kapcsolatban csupán néhány adatot szeretnék említeni, amit az Egyesület félévszázados ünnepi alkalmán felmutatott (1909-ben): 818 árvát (313 leányt és 505 fiút) vettek fel, az elbocsátott fiúk közül a legtöbben iparosok vagy hivatalnokok lettek, de néhányan magasabb iskolai végzettséggel is rendelkeztek: 7 lelkész, 7 tanár, 3 iskolaigazgató, 1 ügyvéd, 1 orvos és 2 országgyűlési képviselőt tartottak számon ekkor a végzetek közül. A leányok többségében férjhez mentek, és háztartásbeliek lettek, de közülük 43-an az Egyesület szolgálatába álltak, illetve 37 óvónő, 25 tanítónő és 3 tanárnő is lett közülük. A református papi árvákat gondozó intézet felállításáig (1913, Kálvineum) az Árvaegylet 55 éves működése alatt összesen 105 papi árvát gondozott. *Protestáns Egyházi és Iskolai Lap* 56(1913/50), 1913. dec. 14., 796.

²⁵ Brocskó Lajos (1851–1932) pedagógus, az Országos Protestáns Árvaegylet árvaotthonának szolgálatában állt 1874-től 1932-ig először mint nevelő, később mint igazgató. A hazai „szlőjt” (svéd kézműves oktatás) bevezetésének egyik pionírja.

²⁶ GÉRA: i. m., 932.

feloszlatására. A Magyarországi Evangélikus Egyház vette át az egylet alapítványát, ingatlan és ingó vagyonait, végül az alapítvány 1950-ben szűnt meg. Néhány évig történt próbálkozás az épület karitatív célú hasznosítására, ám 1952-ben az egykori árvaház államosításra került. Csak a rendszerváltás után, 1990-ben került vissza az evangélikus egyház tulajdonába az erzsébetvárosi épület, amit ma Evangélikus Középfelsőiskolai Kollégiumnak neveznek.²⁷

A vasárnapi iskola

A vasárnapi iskolai munkabölcsője Anglia volt, ahol az első vasárnapi iskolát 1780-ban alapította meg Robert Raikes az elszegényedett munkáscsaládok kallódó gyermekeinek fölkarolása érdekében. A földrajzi távolság, illetve a fentebb említett magyar bel- és egyházpolitikai helyzet miatt viszonylag hosszú idő elteltével, csak az 1840-es években találjuk meg a hazai vasárnapi iskolai szövetség első jeleit a magyarországi skót misszióban, ám ekkor még csak lokálisan, a misszió keretein belül végeztek vasárnapi iskolai tevékenységet.²⁸ Az állami és egyházi konszolidáció után a református Pesti Teológiai Akadémia lett a gyűjtőpontja az új belmissziós törekvésnek.

A teológián megjelenő belmisszió első mozzanatait id. Szabó Aladár teológiára való beiratkozása körül lelhetjük fel az 1880-as években, amikor a pesti lelkészképző akadémia „a szabadelvű teológia fellekvára volt, a vallásos buzgóság az apályát élte”.²⁹ Éppen ezért Szabó Aladár önszorgalomból egy kis internátust hozott létre maga körül, amelyben bibliaórára hívta a vele hasonló hitbéli igényekkel rendelkezőket. Egy legenda szerint az egyik skót misszióból érkezett bibliaárus véletlenül rájuk nyitott egyik ilyen alkalmon, és a szokatlan bibliakörön annyira elcsodálkozott, hogy a jó hírrel rögtön elszaladt a skót misszió lelképásztorához, Andrew Moodyhoz. Szabó Aladár, akit a „belmisszió atyjaként” is aposztrofál a szakirodalom, néhány évvel később feleségül vette Biberauer Irmát, a vasárnapi iskola egyik kezdeményezőjét, aki eleinte a saját otthonában, majd a budapesti

²⁷ Uo., 940–941.

²⁸ Kovács Ábrahám: A magyarországi vasárnapi iskolai mozgalom kialakulása és szervezeti megerősödése, in: Kósa László (szerk.): *Reformátusok Budapesten*, 2. köt., Budapest, Argumentum – ELTE BTK Művelődéstörténeti Tanszék, 2006, 997–1013, 998.

²⁹ Kósa László: Szabó Aladár és az Új óramutató, in: Kósa László (szerk.): *Reformátusok Budapesten*, 1. köt., Budapest, Argumentum – ELTE BTK Művelődéstörténeti Tanszék 511–522, 512.

teológusok szolgálatával fővárosszerte együtt szervezték a vasárnapi iskolai oktatást. Egyfajta ébredés indult el a teológia falai között, és egyre többen kapcsolódtak be a tanításba. Megjegyzendő, hogy a vasárnapi iskola kibontakozása lényegében egyidőben indult el a Keresztyén Ifjúsági Egyesülettel (KIE), ezért az iskolai tanítók és az egyesületi tagok között jelentős átfedés volt. Mint minden újítás, a teológián megjelenő belmisszió sem maradt negatív visszhang nélkül, hiszen kegyességileg, hovatovább dogmatikailag leginkább evangélikál-pietista álláspontra helyezkedett a racionalizmus-sal szemben. Például megörökítésre került, hogy az 1882–1883-as tanévben a teológia senior-a éles hangon tudomásra adta a belmisszió ellenében, hogy „ő supranaturalis dogmákat nem tolerál”.³⁰ (A liberális teológia egyeduralkodó időszakában például Jézus csodáinak történetisége vagy maga a testi feltámadás).

A vasárnapi iskolai mozgalom elismerésre talált a református közegyházi fórumokon, és rohamosan növekvő népszerűsége tett szert, így például 1885-ben Budapesten már 11 vasárnapi iskola működött 780 növendékkel.³¹ Tíz év múltán a budapesti teológia mellett az egyesületek (Keresztyén Ifjúsági Egyesület – KIE és Lorántffy Zsuzsanna Egyesület) is részt vállaltak, később átvették az iskolák szervezését, majd e két egyesület felelt a működtetésért. A 20. század elejére a mozgalom vezetője (Legidősebb) Victor János lett, aki a londoni testvéregyesület bátorítására külön szervezetet alapított 1904-ben Budapesti Vasárnapi Iskolai Szövetség néven.³² Érdemes szót ejteni a további növekedésről is: 1903-ban már 138 iskola működött 4818 tanítvánnyal és 436 tanítóval, míg 1923-ra 403 iskola létesült 21 970 diákkal és 1139 pedagógussal.

Az ifjúság

A gyermek- és ifjúsági belmisszió első próbálkozásaitól kezdve a lelki közösséget igyekezett nyújtani. 1892-ben az angliai tanulmányi útjáról hazatérő id. dr. Szabó Aladár teológiai tanár az érdeklődő ifjúság és főként a teológusok körében tartott előadásában hívta fel a figyelmet az egyesületi munka szükségességére, és biztatta a hallgatóságot: „Hadd érje dicsőség

³⁰ Kovács: i. m., 1001.

³¹ Uo., 1008.

³² Uo., 1009.

egyházunkat és a mi intézetünk falait, hogy innen induljon ki a mozgalom az ifjak érdekében, az ifjak kebeléből az Úr Jézus zászlaja alatt”.³³ Néhány hónap múlva megalakult a Young Men’s Christian Association (YMCA) mintájára a Budapesti Református Ifjúsági Egyesület.³⁴

Az egyesületi munka ellenszelet is kapott, és többen vonakodva fogadták a külföldi intézmények hazai átplántálását.³⁵ Terjedelmi okokból nem kap részletes kifejtést, csupán megemlíteném, hogy a YMCA mellett a cserkészlet (Scout Movement) és a Magyar Evangéliumi Keresztény Diákszövetség³⁶ (MEKDSZ), a World Student Christian Federation szervezetének adaptációja is megtörtént. Ezek az egyesületek eltérő profillal rendelkeztek, és a 20. század első felében néha szövetséges, néha konkurens jelleggel éltek egymás mellett.

A belmisszió munkatársai közül voltak olyanok, akik a századfordulón fogalmazták meg azt a felismerést, hogy nem sikerült elérni az áttörést, így várják a kedvezőbb alkalmat, és „akkor fűjják meg a harsonát”.³⁷ Ez a kedvező alkalom nem sokat váratott magára, hiszen különös módon úgy, mint a reformáció esetében Mohács, az első világháború után a trianoni békediktátum tragédiája hozta el a belmisszió kiszélesedését.

A Soli Deo Gloria Református Diákmozgalom

A Soli Deo Gloria (továbbiakban: SDG) Szövetséget létrehozó teológusnemzedék már komoly magvetésre tekinthetett vissza elődeire, hiszen ahogy fentebb láthattuk, főként a budapesti teológusok szolgálatával és vezetésével indult meg a vasárnapi iskolai munka. A már említett Budapesti Református Ifjúsági Egyesület egy idő után stagnálni kezdett, és javarészt már csak teológusokból állt, majd a Kálvin téri teológián tanuló budapesti ifjúság tagjai 1900-ban kifejezetten egy Theológus Szövetség megalakításán fáradoztak.

³³ FORGÁCS: i. m., 226–227.

³⁴ Eredetileg a „keresztény” megnevezést kívánták engedélyzettni a hatóságoknál, ám a korszakban erősödő antiszemitizmus miatt gyanúsán tekintettek e konkrét jelzőre, így tíz évig nevében mint „református” egyesület létezhetett, ám felekezeti közösi indíttatású volt a Keresztény Ifjúsági Egyesület.

³⁵ Uo., 276.

³⁶ A közösség nagy felelősségtudattal vetette bele magát a munkába, hiszen azt vallotta, hogy „ez a szövetség, ha evangelizálja a magyar diákságot, evangelizálta Magyarországot”. Lásd: uo., 283.

³⁷ Uo., 276.

Nagyobb méreteket majd csak ezután, a Sebestyén Jenő professzor által patronált, református elveken nyugvó Soli Deo Gloria Szövetség ért el.

Ha az SDG kezdeti missziójáról szeretnénk képet kapni, akkor egy korabeli kézikönyv nagy segítségünkre lehet: Főnyad Dezső az SDG szervezetéről és működéséről 1936-ban írt krónikájában részletesen értekezik a szövetség történetéről, elveiről és módszereiről.³⁸ Ebben a művében a történeti részben kifejti, hogy valóban nem előzmény nélküli az SDG szellemisége, hiszen a mozgalom megalakulására hatással voltak a különböző evangéliumi diákszervezetek is, mint például a KIE vagy a MEKDSZ, azonban az SDG azzal a sajátos igénnyel lépett oda a református ifjúság elé, hogy a Krisztussal való találkozás után a *református* egyházban találják meg a feladatukat, és az életük minden területén éljenek a hitvallásaink alapján.³⁹ Főnyad Dezső szerint az első világháború után az ún. „általános kereszténység” nem tudott a maga „jóhiszemű színtelenségével” olyan lendületet adni az egyháznak, amely által megerősödhetett volna, ezért szükség volt egy olyan irányzatra, amely szilárd, református elvekkel rendelkezik.⁴⁰ Ez az irány a Hollandiából származó, de Magyarországon Sebestyén Jenő teológiai professzor által kijelölt „történelmi kálvinizmus” útja volt, amely vallja a materialista ideológiákkal szemben Isten mindenható szuverenitását, és elvárja, hogy a református keresztyén ember magáévá tegye azt a világnézetet, miszerint életének minden egyes területét a kálvini tanítás és az ebből fakadó hitvallásaink szerint kell élnie.⁴¹ A Soli Deo Gloria Református Diákmozgalom úgy fordította le ezt a maga küldetéstudatában, hogy a kálvinista világnézetre olyan nemzedéket akar nevelni, akik személyes hitüket e világnézettel kiegészítve öntudatos hittel rendelkező személyekké válnak.⁴²

³⁸ FŐNYAD Dezső (szerk.): *Bevezetés a diákmissziós munkába*, Budapest, Soli Deo Gloria Református Diákmozgalom, 1936.

³⁹ A neokálvinizmus vagy történelmi kálvinizmus alapelveként fogalmazta meg azt a tételt, miszerint a kálvinizmusnak nemcsak dogmatikai téren van üzenete, hanem az egyenesen *világnézet*. Lásd: LÁNYI Gábor: Abraham Kuyper (1837–1920) és a neokálvinizmus, in: LITERÁTY Zoltán (szerk.): *Quoniam tecum est fons vitae in lumine tuo videbimus lumen. Teológiai témák a 65 éves Kocsev Miklós tiszteletére*, Budapest, KRE – L'Harmattan Kiadó, 215–228, 225, 2018; LÁNYI Gábor: Sebestyén Jenő, a történelmi kálvinizmus és a Soli Deo Gloria Református Diákmozgalom, in: *Studia Universitatis Babeş-Bolyai Theologia Reformata Transylvanica* 67(2022/1), 226–240, 231 és LÁNYI Gábor: Sebestyén Jenő (1884–1950) és a történelmi kálvinizmus, in: PETRÁS Éva (szerk.): *A 20. századi magyar protestáns közéletiség arcképcsarnoka*, Budapest, Barankovics István Alapítvány – Gondolat Kiadó, 2021, 13–32, 17.

⁴⁰ FŐNYAD: i. m., 10.

⁴¹ Uo., 11.

⁴² Uo., 31.

A mozgalom a Balaton melletti Somogykilitin, a mai Siófok területén alakult meg, és ennek körülményeiről az egyik alapítótag, majd lelkes vezető, Töltéssy Zoltán így ad számot:

Különös látványnak volt tanúja 1921. július 11-én a siófoki, fából ácsolt színház üresen kongó nézőtere. A színpadon 30 egészen fiatal diákemver állt körül egy korhadt lábú asztalt, s egyenként odalépve a gyenge alkotmányhoz, tollat mártva aláírtak egy papirost. Közben a szívük mélyéből zokogott ki búsan, hazahívón a kálvinisták híres szoltára: Tebenned bízunk eleitől fogva...⁴³

A szövetség eleinte azt a célt tűzte ki maga elé, hogy az akkori református teológusnemzedéket inspirálja az áldozatkészebb munkára, és a megélhetési vagy egyéb, az elhivatottságtól eltérő szempontok miatt teológiára került diákokat az eredeti, helyes szolgálatkészség irányába terelje. A somogykiliti hitvallásból idézem az egyik legfontosabb mondatot: „Mi, aki jelen konferencián részt vettünk, Isten kegyelméből világosan megláttuk azt, hogy csak az lehet igazi lelkipásztor, aki találkozott lélekben Jézus Krisztussal mint az ő személyes megváltójával, és aki élő összeköttetésben van az Örökkévaló Istennel”.⁴⁴

Így a kezdeti években a mozgalom kizárólag teológusokat vett fel a tagjai közé, ám egészen hamar új irányt vett a szövetség missziója, és 1924-re már a nem-teológus diákság is nagy számban jelent meg a gödöllői konferencián.⁴⁵ Később azt láthatjuk, hogy az eredeti szándéktól eltérően a teológusok kisebbségbe kerültek, ám ezt a vezetőség utólag pozitív irányváltotásnak tekintette.

A szövetség már a kezdetektől az ország minden tájékán rendezett konferenciát, és népszerűsítette a mozgalom alapelveit, ugyanakkor az első szakaszban még nem forrta ki magát országos szervezetté, ez a folyamat a következő korszakban bontakozott ki. Fónyad Dezső szerint 1926 körül a szövetség elkezdett intézményesülni, és ennek eredményeként széles rétegeket nyert meg. A kisebb szervezeti egységek (collégiumok) számának megnövekedése jól mutatja ezt. A collégiumok az oktatási intézményekben, középiskolákban létrejött „református baráti szervezetek”, az országos

⁴³ Töltéssy Zoltán leírása, közli: FÓNYAD: i. m., 14.

⁴⁴ A somogykiliti teológustalálkozó határozata, 1921, közli: FÓNYAD: i. m., 16.

⁴⁵ Uo., 17.

mozgalom tagegyesületei voltak.⁴⁶ Soos Géza megállapítása szerint a kollégiumok lényegében lokális SDG-s kiskörökként működtek, és ezekben 15–20 középiskolás diák tartott hetente alkalmakat.⁴⁷ 1928-ban két nagy esemény is történt: egyrészt megvásárolták a balatonszárszói telket, amely később sok nyári találkozásnak lett színhelye, másrészt elindultak a népes tömegeket vonzó virágvasárnapi konferenciák a Kálvin téri templomban. 1933 környékén indult a mozgalom következő korszaka, amikor új víziót kapott a szövetség, és immáron a különböző diákmissziós szervezetekkel kiegyezve képzelte el az egységes „Református Ifjúsági Mozgalom”, majd később a „Magyar Ifjúsági Mozgalom” létrejöttét, amely egységes magyar arcvonalat épített volna ki a „boldog, hatalmas magyarság ügyéért”, ám ez az idea később meghíusult.

Az SDG-re jellemző volt a szociális érzékenység, így a mozgalomban arra is felfigyeltek, hogy saját tagjai között is voltak elesettek és anyagiakban szűkölködők, így számukra is különböző lehetőségeket igyekeztek nyújtani. Éppen ezért diákmenzákat létesítettek, és internátust is létrehoztak a tanuló fiatalok számára. A munka koordinálására megalapították a Diákszociális Bizottságot, melynek feladata volt az adománygyűjtés, az adományok szétosztása és az étkeztetés megszervezése. A szegény diákok ételét nemcsak a menzán biztosították, hanem Töltéssy Zoltán ötlete nyomán megszervezték, hogy a főváros református családjai hetente egyszer vendégül lássák a rászoruló diákokat. Töltéssy nemcsak az efféle szociális ötletei miatt volt fontos láncszem e téren, hanem adománygyűjtési akciói is nagy sikerrel jártak, amikor fogadásokon és előadások végén „mosolygó arccal, igazi leleményességgel és bámulatos szuggesztivitással tárta fel a nagy gondolatot és tervet”. Főnyad így ír róla: „[Töltéssy Zoltán] volt az ébredés korának legbátrabb koldusa és legjobb evangéliumi kéregetője”.⁴⁸ Az SDG saját tagjait is adományozásra szólította fel, és már a kezdeti időktől, 1923-tól kezdve hangsúlyozták a tized megfizetését mint bibliai alapelvet. Az SDG azt vallotta, hogy mivel mindenünket, a pénzünket is Istentől kaptuk, ezért a pénzünkkel sáfarkodni kell, vagyis Isten előtt elszámoltatható módon kell azt használnunk, természetesen az ő dicsőségére.⁴⁹ Az SDG-t emellett nemcsak

⁴⁶ A kollégiumok működését jól bemutatja például: RIGÓ Róbert: A Soli Deo Gloria Református Diákszövetség Kecskeméten, in: *Studia Universitatis Babeş-Bolyai Theologia Reformata Transylvanica* 67(2022/1), 259–296, különösen 272–276.

⁴⁷ Soos Géza: Szervezés és szervezet, in: FŐNYAD: i. m., 252–261.

⁴⁸ FŐNYAD: i. m., 80.

⁴⁹ Uo., 83.

a hitélet foglalkoztatta, hanem társadalmi missziót is végzett. Bütösi János USA-ban szolgáló református püspök egy visszaemlékezésében összehasonlította, hogy az SDG mennyiben nyújtott mást, mint például a korabeli másik evangelizációs szervezet, a Bethánia: „Alcsútra eljöttek megtérni, Szárszóra meg elmentünk a szolgálat útjait megkeresni a népünk számára”.⁵⁰

Az SDG történetében azt láthatjuk a fentiek mellett, hogy 1930 környékén egy nagy nemzedék-, illetve vezetőváltás történt. Töltéssy Zoltán 1932-ben, mindössze 32 évesen elhunyt, és nem sokkal később Soos Géza vette át a mozgalom szellemi és technikai irányítását. Ezzel egyidőben elkezdődött egy nyitás a társadalmi-szociális problémák iránti felelősségvállalás felé is. Az Evangélium eszméinek szellemében számos olyan módszert alkalmazott az SDG, amellyel „aprópénzre” tudta váltani a küldetését: ilyen például a sárospataki falukutató programba való bekapcsolódás (Újszászy Kálmán vezetésével), részvétel a népfőiskolák létrehozásában, és a kollégiumi munkatervben is több, a nemzettel kapcsolatos órát találhatunk.

Az SDG Szövetség tagjai Isten uralmának szükségességét vallják a nemzeti élet minden vonatkozásában. Szívük-lelkük minden erejével küzdenek a „Regnum Christianum” megvalósításáért. A magyar nemzet Istentől rendelt öncélúságát minden emberi érdek fölé helyezik. Teljes erejükkel küzdenek azellen, hogy a magyar fajt azon a földön, amelyet Isten adott neki, és egy ezredév viharaiban tartott meg számára, bárki háttérbe szorítsa. Az SDG Szövetség tagjai szívük mélyéig át vannak hatva annak a tudatával, hogy hazánkat az Evangélium eszméivel szolgálhatják a legjobban.⁵¹

Egyik legfontosabb eredményként említeném meg az SDG és az ún. népi írók közötti kapcsolódáspontokat, amelyek elsősorban a paraszti társadalom problémájának megoldása köré csoportosultak. Az SDG-s középiskolás

⁵⁰ MOLNÁR Sándor Károly: A két világháború közötti protestáns egyesületek belépési nyilatkozatainak elemzése, in: *Egyháztörténeti Szemle* 12(2011/1), 109–124. Kiemelés tőlem.

⁵¹ Balatonszárszói elvi program, 1928, közli: FÓNYAD: i. m., 36; illetve Soos Géza: *Mit akar a SDG mozgalom?*, Budapest, Soli Deo Gloria Szövetség, 1938, 9–10. – Magyarázatot igényel az idézetben szereplő „faj” kifejezés. Fontos megjegyezni, hogy ez a frázis nem tévesztendő össze a későbbi náci ideológiában megtalálható, a szociáldarwinizmusból eredő, felsőbbrendűséget sejtető biológiai fajjal, ugyanis a „faj” szó a 20. század elején gyakorta használatos volt a „nemzet” szinonimájaként, ahogyan ezt Szekér Nóra is részletesen kifejtette disszertációjában, lásd: SZEKÉR Nóra: *A magyar közösség története*, PhD értekezés, Budapest, PPKÉ Történelemtudományok Doktori Iskola, 2009, 28–34.

diákok sokat tettek az elmaradottnak tartott tanyasi lakosság kulturális felzárkóztatása érdekében, vasárnaponként járták az alföldi tanyavilágot, és kulturális, vallásos napokat tartottak számukra.⁵² Az SDG-n belül volt egy réteg, ami szívügyévé tette a „3 millió magyar koldus” elesett helyzetét, és a 30-as évek kormányaival szemben ellenséges hangot is megütve szólalt fel például a földreform kérdésében is. A népi írók és a velük szimpatizáns SDG-tagok olyan folyóiratokba publikáltak, mint például a Kelet Népe, a Válasz és természetesen a Magyar Út c. folyóirat, amely az SDG által (illetve Pap Béla, később Gombos Gyula főszerkesztésében) kiadott lap volt.⁵³

A társadalmi misszió egyik legfontosabb mérföldköve volt az 1942-ben és 1943-ban az SDG konferenciatelepén megrendezett munkás-, paraszt- és diáktalálkozó.⁵⁴ Ezek a találkozók a Magyar Testvériség Konferenciák évenként megrendezett alkalmába kapcsolódtak.⁵⁵ A konferenciák több indíttatásból is szerveződtek – elsősorban a kül- és belpolitikai válságok (a Bárdossy-kormány bukása és a szovjet hadisikerek) közelítették a földalati ellenállásban résztvevőket, illetve kormánykritikus hangadókat, és készíteték őket gondolkodásra, hogy milyen utakat lehet találni a háború utáni Magyarország jövőjének felépítéséhez, másrészt pedig a szövetség elnökének a személye (Soos Géza) elég biztosíték volt arra az állam felé, hogy ezeken a találkozókon kormányellenes mozgalom nem fog kibontakozni.⁵⁶

Fónyad Dezső „szellemi és lelki gyújtópontként” értékeli a konferenciát, ahol az ifjúság az akkori ingoványos politikai körülmények között „darázs-fészekbe” nyúlt bele, amikor a baloldali népi írók, és az ellenállásban résztvevő jobboldaliak, illetve „harmadik utasok” a háború utáni lehetőségeket keresték.

A második világháború után az SDG élete újraindult, és az ébredés áldásos hatásait a mozgalom is érezte saját keretein belül, ám több tényező, de leginkább a kiépülő kommunista hatalom fiatalokra féltékeny politikája szüntette meg közvetetten az SDG misszióját. Az utolsó közgyűlés 1949. december 17-én ülésezett, amikor kimondta a Szövetség megszűnését, vagyis

⁵² Lásd: RIGÓ: i. m., 278–282.

⁵³ A Magyar Út c. kiadvány Új Magyarország néven indult, ám a névváltoztatás után Magyar Út c. lapként lett kiadva, előbb az SDG, majd Pap Béla tulajdonában levő folyóiratként.

⁵⁴ SVÉD László: Az 1942, 1943-as évek balatonszárszói találkozóinak ifjúságtörténeti előzményei, in: *Múltunk* 58(2013/1), 101–147.

⁵⁵ SZÉKÉR Nóra: *Titkos társaság*, Budapest, Jaffa Kiadó, 2017, 149.

⁵⁶ SVÉD: i. m., 111; vö. KISS Réka: A magyar Wallenberg. Soos Géza, in: Czókos Gergely – Kiss Réka – MÁTHÉ Áron – SZALAI Zoltán: *Magyar hősök. Elfeledett életutak a 20. századból*, Budapest, Matthias Corvinus Collegium Alapítvány, Nemzeti Emlékezet Bizottsága, 2020, 383.

akaratlanul is a Párt legfőbb kívánságát teljesítette, mikor kényszerűleg deklarálta az önkéntes felozlatást.⁵⁷ Egy furcsa kiegészítéssel zárult az utolsó közgyűlés jegyzőkönyve (ami melleleg be sem került a jegyzőkönyvek kötetébe, hanem egy különálló papíron található). A felozlatás és „feleslegessé válás” megindoklása alapján nem csupán az egyház vette át az SDG feladatait, hanem „mindazokat a célkitűzéseket, amit az SDG szolgált, azt a Református Egyház és állami szervek megvalósítják, ezért kimondja a Szövetség a felozlását”.⁵⁸

Fontos adalékként azt is hozzá kell tenni a történetekhez, hogy az SDG korábbi vezetőségének (Soos, Vatay, Bognár) távozása után egy olyan vezérkar került a szervezet élére, amely kompetenciájában nem ért fel elődeihez, sőt úgy tűnik, igyekeztek alkalmazkodni az új irányhoz. Orgoványi György⁵⁹ elnököt 1948. július 25-én választották meg, és első beszédében a következőket fogalmazta meg: „Tudom, hogy ez a választás nem ment simán. Arról volt szó, hogy a Szövetségünk vállalja-e, hogy szervezetében is az ifjúságé lesz, és hogy teljesen rá tud-e lépni a hit és az engedelmisség keskeny útjára.”⁶⁰ A keskeny út teológiájának egyházpolitikai programmá emelése jellegzetesen Bereczky Albert dunamelléki püspökhöz kötődik, aki közismerten ugyanezen évben vette át a püspökséget a kényszerűleg lemondott Ravasz László után.⁶¹ Ezek után 1950-ben a *Testvéri Izenet* című

⁵⁷ A legtöbb esetben az indoklás az volt, hogy az egyház „átvette” a feladatokat, így nincs szükség többé külön egyesületre. A kommunisták kifinomult módszere volt az, hogy „önkéntesen” mondaták ki a szervezet megszűnését.

⁵⁸ Zsinati Levéltár (továbbiakban: ZSL) 24. fond, 2. doboz, 1949. dec. 17.

⁵⁹ Orgoványi György (1913–1985): Református lelkipásztor. Missziói segédlelkész az SDG-ben (1947–1948), majd egyetemi missziói lelkész (1948–1950), lelkipásztor Karcagyon (1950–1956), Jászkiséren (1956–1959), Cegléden (1959–1966) és Budapest-Kőbányán (1966–1985).

⁶⁰ ZSL 24. fond, 2. doboz, 1948. július 25., 101.

⁶¹ Ravasz László lemondatásának körülményeihez és a Bereczky-korszak jellemzéséhez lásd: LÁNYI, GÁBOR: „Inkább okos voltam, mint erős”. Ravasz László lemondatásának körülményei (1948), in: KISS RÉKA – LÁNYI GÁBOR (szerk.): *Ravasz 100. Püspöki jelentések*, Budapest, Dunamelléki Református Egyházkerület – KRE – Kálvin Kiadó, 2023, 49–52; LÁNYI GÁBOR: Bishop Albert Bereczky (1893–1966). A Life Full of Questions, in: KOVÁCS ÁBRAHÁM – SHIN, Jaeshik (szerk.): *Nationalism, Communism and Christian Identity: Protestant Theological Reflections from Korea and Hungary*, Debrecen–Gwangju, DRHE – Honam Theological University and Seminary, 2019, 123–140; LÁNYI GÁBOR: Hungarians and Koreans in the „Religious Cold War”. Political Instrumentalization of the Reformed Church in Hungary’s Ecumenical Activity in the Early 1950s, in: PARK, Gyeung Su – KOVÁCS ÁBRAHÁM (szerk.): *Reformed Legacy in Korea and Hungary: Religious, Cultural and Theological Approaches*, Debrecen–Seoul, DRHE – Presbyterian University and Theological Seminary Press, 2022, 193–234; LÁNYI GÁBOR: Viable Cooperation or Unscrupulous Service? Motivations for Albert Bereczky’s Activity in Church Governance, in: *Studia Universitatis Babeş-Bolyai Theologia*

körlevél és a Missziói Szabályrendelet módosítása teljesen megszüntette a diákevangelizáció lehetőségeit, és a következő évtizedek arról szóltak, hogy olykor a parókiákon titokban, néha leplezett nyári táborokban nyílt lehetőség a szabad ifjúsági belmisszióra.

Reformata Transylvanica 69(Supplement 1/2024), 101–119; LÁNYI Gábor: *Méltatlanul. Hát-térbe szorított dunamelléki református lelkészek az 1950-es években*, Budapest, KRE, 2020; LÁNYI Gábor: Church Disciplinary Procedures in the Early 1950s as Tools of Political Sidelining, in: BÁRTH Dániel (szerk.): *Lower Clergy and Local Religion in 16th–20th Century Europe*, Budapest, MTA–ELTE Lendület Történeti Folklorisztikai Kutatócsoport, 2023, 345–366.